

Samo Kutoš
Neizkušeni gondoljer

Artur Mos: UNIČEVALCI SVETOV
Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 1996 (Zbirka Prvenci)

Kot za pretežni del sodobne poezije je tudi za Mosov prvenec značilno obsesivno ukvarjanje z Jezikom; prvi verz v zbirki se glasi: "Naučili so nas imenovati Stvari, / rekli so, da so Stvari zunaj." Nekoliko naprej pa zapiše: "Vsako bivanje je iluzija. / Govor je iluzija meje." V izvoru Mosovega pesništva je izkustvo padca iz predjezikovne, "neposredne" spojenosti s svetom v "pekel" – seveda že ironizirani, banalizirani pekel, za katerega se delijo vstopnice, v katerem so (med drugim) tudi avtobusi z japonskimi turisti, Blejsko jezero (*Odhod iz pekla*), izdajalski predstavniki ljudstva (*Potovanje k noči*) in, seveda, alkoholizirani japiji (*Smrt idola*), najpripravnejši simbol banalnosti umazane Zemlje (izraz je Mosov). V skladu s svojo filozofsko izobrazbo Mos ne ostane zgolj pri nekakšnem intuitivnem zajetju razkola med pred- in postjezikovno realnostjo, ampak ga utemeljuje tudi s filozofsko terminologijo: "Smrt je vzpostavitev Zavesti." Zavest in z njo povezana Zaznava (ki povezuje subjekt z objektom in hkrati zaznamuje neodpravljeni razkol med njima) sta nujni določili človekovega tujstva v svetu – in tudi tujstva med ljudmi: "Bila sva sredi dialoga, / nakar pristopi tujec. / Zaznava se nasiči s Stvarmi ... Umikava se v lasten monolog." Od "dialoga med prijatelji" ostane le še "klepet med znanci".

Nasproti temu postavlja Mos Pesnika (z veliko začetnico, seveda), "glasnika Bližine" z "Veliko Nalogo na robu zdravja". Pesnik mora "preživeti

napačen obstoj"; on je tisti, ki "v svoji ustvarjalni moči premaguje Razum" (tega grešnega kozla, ki ga zlasti sodobna filozofska misel napada z že kar groteskno zagrizenostjo) in "zares premaguje govorico." Mos ga postavlja v opozicijo z Govorcem, (samo)zadovoljnim z opisi svojega izkustva v "navadnem" jeziku; Pesnik mu na take opise odvrne: "Ampak to ni tisto, kar si videl, marveč tisto, kar si povedal." Pesniku rutinirana vsakdanja govorica ni nič svetega – kakor tudi ne svet, ki temelji na njej (očitno gre za nekakšno heideggrovsko pojmovanje govornice kot totalitete pomenov, ki nas nagovarjajo – v katerih smo – v zgodovinsko določenem svetu): Govorcu je rečeno, "naj ne izkorišča / večšin govora, naj torej zunanega in resničnega sveta / ne sprevača v Iluzijo. / Ampak Pesnik ne počne nič drugega." Skratka: Pesnik je pripravljen vedno znova razdirati ustaljena jezikovna in tako eksistencialna določila – kot nekakšen ničejansko pojmovani "glasnik" vesoljske Volje, ki obstaja zgolj v nenehnem spreminjanju in je lahko sebi spoznatna le prek medija Pesnika: "Zanima nas Pesnik, ne poezija. / Zanima nas ustvarjalna moč, ne ustvarjeno. / Zanima nas gibanje, ne mirovanje."

Da bi prikazali, kako uspešno Mos izpolni Nalogo, je verjetno najbolje, da povzamemo enega izmed odlomkov iz zbirke, nekakšno pesem v prozi, ki sodi v "pesnitev" *Zemlja in zaznava*. Gre za zgodbo o gondoljerju, ki ga nekega dne zajame morski vrtnec. Gondoljer in barka začeta pospešeno krožiti in drseti po vrtincu navzdol, vendar gondoljer ne utone, ampak se nenadoma spet znajde na povsem mirnem morju. "Njegova zaznava pa ni bila po tem dogodku nikoli več normalna, če lahko tako rečemo. Kadar koli bi se sklonil nad vodo, bi se morje začelo udirati v tla, in na koncu, ko bi moral zdrsniti v lijak, bi se znašel na tleh plovila, opomnjen."

To zgodbo – enega najlepših odlomkov iz zbirke – lahko razumemo kot nekakšen avtokomentar Mosovega pesniškega izkustva. Tudi Mosa namreč potegne vrtnec pesniškega samoopajanja z besedami in ustvarjanja svojega lastnega Teksta – vendar je ta Tekst le nemočen poskus ubesediti Neimenljivo preddiskurzivne, predsimbolne in predverbalne Resničnosti; na koncu tega poskusa se znajde lirski subjekt z rahlo vrtoglavico, a še vedno na trdnih tleh prozaične realnosti "zastekljenih, zaustavljenih bitij" (verz je s konca zbirke); Neizrekljivega mu (spet) ni uspelo ubesediti, v njem ostaja le spomin na vrtnec, na dnu katerega je pravo Bistvo.

Če se bo bralcu tega kritičnega zapisa prejšnji odstavek zdel hudo patetičen, mu je treba odvrniti, da tak patos zahteva sama Mosova intencija. V kakšnem smislu?

Metaforo o vrtincu lahko razumemo tudi v smislu, da upoveduje izkustvo prepustitve jeziku, odvrtinčenju v igri besed, vrednot in pojmov. Tako lahko v Mosovi zbirki najdemo verze na primer o golobih z biftekom "seveda, strogo à la cart", einsteinovske ugotovitve, da "natanko iz končnosti svetlobne hitrosti / bi se lahko naučili razumeti omejenost medija," vse do globokoumne ugotovitve: "Na koncu blato in urin" (čas je že bil, da smo si to priznali). Za prve štiri pesnitve v zbirki je še nekako razvidna povezovalna rdeča nit (razen *Zemlje in zaznave*, ki je nekakšen kolaž kratkih pesmi v prozi), v drugi polovici zbirke pa se "pesnitve" povsem razpustijo v kvaziludistično zapisovanje daljših in krajših (eliptičnih) stavkov. Nedosegljivi mojster ludizma pri nas Tomaž Šalamun je v *Pokru* zapisal legendarna verza: "Bradlja Hegel rožice v naravi / trije so pojavi stvarstva" A tu se pokaže odločilna razlika: če so bili pri Šalamunu bradlja, Hegel in rožice postavljeni skupaj in izenačeni znotraj sproščene igre, ki je bila opozicija slovenski metafizično-moral(stič)ni, pa tudi politični obremenjenosti – šlo je, skratka, za *joke* na najvišji ravni –, gre Mosu zelo zares. Pesnik ni pri njem nekdo, ki z ludistično sproščenostjo ugotavlja, da so gobice pač težke v božjo mater, temveč je Pesnik z Veliko nalogo, ki tehtno ugotavlja, da "od realnosti ni ničesar pričakovati, / kajti realnost tudi je – ničesar" – in je pri tem povsem resen. Še bolj resen je, ko na primer zapiše pa(h)tetične verze: "*V razliko vpeta in znotraj nje / izpolnjena Nujnost, brezprizivna / kakor izginotje. Ah ...*" Rezultat takega pesnjenja je precej nesrečen križanec med napol asociativnim preigravanjem, resno "filozofsko" poezijo, trenutnimi refleksivnimi utrinki na najraznovrstnejše teme, poskusi zasnovanja osebne mitologije (sestavljajo jo osebe, ki se pojavljajo skoraj v vsaki pesnitvi: Tujec, Govorec, Pesnik, Deček ter vsenavzoči toposi Beseda, Govorica, Mesto) in še čim. Marsikateri verzi oziroma kombinacije verzov bodo bralca, ki je že kdaj sedel v predavalnicah filozofske fakultete, spomnili na grafite zdolgočasenih in deloma ciničnih študentov. Verjetno ni nikogar, ki se ne bi vsaj delno strinjal z ugotovitvami ("verzi") v stilu: "Na univerzah pa, zopet, znanje, razdrobljeno v teze, tezice in sporočilca. Med profesorji klepet, napuh. Grda stavba, ki jo ponujajo srednjeevropski klienteli," vendar

ni povsem jasno, prvič, ali je pesniška zbirka res najprimernejši forum za izražanje teh mnenj, in drugič, kako se to mnenje vključuje v projekt Velike naloge. Poseben problem so tudi "filozofsko" navdahnjeni verzi – od takih, ki zvenijo, kot da bi bili pravkar prepisani iz zapiskov na predavanjih ("Objektne investicije opuščene. / Ponovno vzpostavljeno primitivno stanje narcizma.") prek *commonplace* aforizmov iz zakladnice zgodovine filozofije ("*Vedno se primeri višja moč.*") do bolj ali manj banalnih *common sense* ugotovitev ("Moje življenje je takšno: zdaj je tukaj, / v Točki, brez oblike in brez vsebine, / naslednji trenutek lahko da ga sploh ne bo; / kadar izgine, izgine brez sporočila – / kakor da ga nikoli ni bilo, kakor da ga / nikoli več ne bo.") Prazna patetičnost *Uničevalcev svetov* izvira iz tega, da nas hoče Mos prepričati, da imajo njegovi preskoki med različnimi ravnmi celo pomen – in to ne sproščeno igrivi šalamunovski pomen, temveč mosovski "globoki", filozofski pomen.

Ne bi hotel, da bi ta kritični zapis izzvenel kot popolna zavrnitev Mosove poezije. Težava z zbirko *Uničevalci svetov* je namreč v tem, da je *polizdelek*, zapis razvojne faze avtorja, ki je še zelo daleč od tega, da bi se osvobodil deklaratornosti, ki jo poraja prevelika želja po izvirnem pesnjenju, in našel svoj izraz za svoje izkustvo. Kot njegovega gondoljerja je tudi Mosa zajel vrtinec – vendar to ni vrtinec prediskurzivne svetovne Volje, temveč *hotenje* po tem uvrtničenju, ki bi ga vsaj približal sicer nedosegljivemu Jedru. Za zdaj pa je Mosova poezija zgolj premlevanje izkustev, ugotovitev, tudi trditev *drugih* v povezavi s svojimi bolj ali manj vsakdanjimi občutki ("te moje žalosti") in refleksijami. Mos je avtor, ki je imel smolo – paradoksalno –, da je bila njegova knjiga izdana prehitro, preden je zmozel sintetizirati najraznovrstnejše elemente svojega izkustva; v tem pogledu je bila odločitev za daljšo formo še posebno škodljiva. Mosova poezija ima kljub vsemu nekaj sijajnih trenutkov – doseže jih v nekaterih verzih, v pesmih v prozi (ki v *Uničevalcih* sestavljajo pesnitev *Zemlja in zaznava*) – omenil sem že pesmi o gondoljerju ter o Pesniku in Govorcu – in v pesnitvah, kjer mu uspe ukrotiti nasičenost z besedami in jih vpeti v svojo (seveda zelo abstraktno) mitologijo. V zadnji pesnitvi, *Potovanje k noči*, se pojavljajo elementi magične obrednosti (srečali smo jo že na koncu druge pesnitve *Smrt idola*), zlasti v povezavi z gozdnimi podobami. Po Kermaunerjevo rečeno: pri Mosu se je (kvazi)ludizem iztekel v magizem oziroma osebni

mitologizem. Osebnostno menim, da sta najplodnejši možnosti Mosove poezije prav v razvijanju osebne mitologije (v povezavi z magizmom) ter v kratki pesmi v prozi. Morda bosta tedve poti pripeljali do tega, da bi se Mos uveljavil kot avtonomna pesniška osebnost, ki bi našla sintezo med abstraktno filozofskimi in magično-mitičnimi temami. Te sinteze v *Uničevalcih svetov* – na žalost – še ni.